

В. М. НАВУМЧЫК

ІНДЫВІДУАЛЬНА-ТВОРЧЫ ПАДЫХОД ДА АРГАНІЗАЦЫІ ПЕДАГАГІЧНАЙ ПРАКТЫКІ СТУДЭНТАЎ УНІВЕРСІТЭТАЎ

Адным са спосабаў рэалізацыі індывідуальна-творчага падыходу да падрыхтоўкі настаўніка ў Беларускім дзяржаўным універсітэце з'яўляецца бесперапынная практыка студэнтаў. Гэта практыка пачынаецца з 3-га семестра і вызначаецца толькі актыўным характарам: студэнты, пачынаючы з другога курса, праводзяць заняткі са школьнікамі, перадаюць ім свае веды, вырашаюць задачы выхавання. Да кожнага з такіх заняткаў студэнты рыхтуюцца невялікімі групамі (2—3 чалавека). Падрыхтоўчая работа да заняткаў пачынаецца са знаёмства з літаратурай па прадмету, педагогіцы і псіхалогіі. Студэнты знаёмяцца з магчымасцямі кабінета метадыкі выкладання прадмета, набываюць навыкі карыстання тэхнічнымі сродкамі навучання. Між тым цэнтральным пытаннем такой падрыхтоўкі з'яўляецца праблема педагагічных зносін, іх удасканалення. Ад вырашэння гэтай праблемы залежыць эфектыўнасць працы выкладчыка.

Вопыт настаўнікаў-практыкаў паказвае, што ступень з'яднанасці вучнёўскага калектыву, атмасфера, якая складваецца на кожным уроку, эфектыўнасць вырашэння ўсіх педагагічных задач залежаць ад умення педагога выклікаць прыхільнасць аўдыторыі, заваяваць яе сімпатыі. Педагагічныя зносіны—гэта не эпизадычны працэс, ён павінен быць бесперапынным, як і само выхаванне вучняў. Як сведчыць практыка, адносіны да настаўніка вучні цалкам пераносяць і на сам прадмет. Калі кантактаў няма, то ўрокі гэтага настаўніка перастаюць быць цікавымі, дома вучні рыхтуюцца да іх у апошнюю чаргу (калі ўвогуле садзяцца за дамашнюю работу). Яны суб'ектыўна адносяць той ці іншы прадмет да шэрагу цяжкіх. А аб'ектыўнае адлюстраванне той жа з'явы—нізкая паспяховасць усяго класа па прадмету. Акрамя таго, знаходзіцца шмат прычын, каб растлумачыць такую сітуацыю: нізкая дысцыпліна на ўроку, недахоп інтарэсу, педагагічная занябанасць класа, неўважлівасць бацькоў і г. д. Аднак усё гэта—вынікі адсутнасці звычайнага чалавечага кантакту настаўніка з вучнямі. Вось чаму праблема педагагічных зносін—асноўная задача падпрактыкі на малодшых курсах.

Нельга не адзначыць, што ў кіруючых дакументах па арганізацыі падпрактыкі ў ВНУ пытанні педагагічных зносін не разглядаюцца. Больш таго, сярод задач практыкі можна знайсці толькі тыя, што накіраваны на ўдасканаленне прафесійнага майстэрства студэнтаў. Аб другім баку любога вучэбна-выхаваўчага працэсу—школьніках—нічога не гаворыцца. Але ж тут павінны максімальна ўлічвацца інтарэсы вучняў, іх зацікаўленасць, ажыццяўляцца дапамога школам у рашэнні задач адукацыі і выхавання. Гэта адна з асноўных супярэчнасцей, якія вырашаюцца пры арганізацыі практыкі студэнтаў. Яе можна сфармуляваць як задачу карыснасці падпрактыкі ВНУ і школе.

Другая супярэчнасць—гэта такая «геаграфія падпрактыкі», калі база-выя школы выбіраюцца каля ВНУ ў мэтах максімальнага скарачэння

страт часу. Такі падыход у вылучэнні баз педпрактыкі супярэчыць прынцыпу карыснасці. Калі паблізу знаходзяцца некалькі педагагічных ВНУ, то школы могуць быць настолькі перагружанымі практыкантамі, што аб паспяховасці практыкі і навучання ў іх не можа быць гаворкі. Наша кафедра ў вылучэнні баз педпрактыкі арыентуецца на тыя школы, у якіх ёсць выкладчыкі-метадысты, выкладчыкі вышэйшай катэгорыі, якія могуць і жадаюць працаваць са студэнтамі. Такі падыход дазваляе павялічыць эфектыўнасць практыкі студэнтаў, далучыўшы да ліку базавых нават некаторыя сельскія школы.

Акрамя пералічаных праблем, існуюць і іншыя. Гэта, перш за ўсё, камунікатыўныя, псіхалагічнай абароны ўдзельнікаў педагагічнага працэсу (абароны настаўнікаў і вучняў), падрыхтоўкі да заняткаў, навуковай арганізацыі разумовай працы, а таксама вузкапрафесійныя праблемы, звязаныя з трансфармацыяй ведаў студэнтаў у веды вучняў. Трэба дадаць, што гэтыя цяжкасці ўскладняюцца і тым, што на малодшых курсах студэнтам яшчэ не чытаюцца сістэматызаваныя курсы агульнай дыдактыкі, псіхалогіі, методыкі выкладання прадмета, яны не знаёмы з методыкай выкарыстання тэхнічных сродкаў навучання.

Традыцыйны спосаб арганізацыі практыкі на малодшых курсах ВНУ—г. зн. пасіўная практыка, калі студэнты наведваюць школу, знаёмяцца з навучальна-выхаваўчым працэсам, наведваюць заняткі настаўнікаў, удзельнічаюць у аналізе гэтых заняткаў. Мы ж зыходзім з таго, што практыка абавязкова павінна быць актыўнай. Толькі праз уласны вопыт студэнты змогуць параўнаць свае магчымасці з тымі задачамі, якія стаяць перад сучаснай школай, выпрацаваць свой уласны стыль педагагічных зносін з вучнямі. Гэтаму нельга навучыць на лекцыях і практычных занятках, гэта набываецца толькі праз практычную работу пад кіраўніцтвам вопытнага педагога. Вось чаму мы надаем гэтаму віду прафесійнай падрыхтоўкі выключнае значэнне.

У сувязі з гэтым паўстае пытанне: а ці нельга арганізаваць педпрактыку без грунтоўнага вывучэння пералічаных вышэй дысцыплін? Калі можна, то як і якая эфектыўнасць такой практыкі? Вопыт нашых даследаванняў дазваляе даць станоўчы адказ на гэтыя пытанні. Такую практыку арганізаваць магчыма і эфектыўнасць яе значная. Пазнаёмімся з яе структурай на прыкладзе фізічнага факультэта.

Перад пачаткам практыкі студэнты знаёмяцца з яе задачамі і атрымліваюць індывідуальнае заданне. Для студэнтаў-фізікаў гэта звычайна правядзенне ўрока, які трэба падрыхтаваць і правесці ў вызначаны тэрмін. Да кожнага такога ўрока рыхтуюцца 2—3 студэнты. Падрыхтоўка да работы са школьнымі вядзецца пад наглядам і кіраўніцтвам вопытных выкладчыкаў факультэта і кафедры педагогікі. Менавіта ў час падрыхтоўкі да будучага ўрока студэнты атрымліваюць тыя канкрэтныя веды па педагогіцы, псіхалогіі, методыцы выкладання фізікі, якія ім спатрэбяцца зараз, а не ў аддаленай будучыні. Гэта «зараз» і вызначае матывацыю вучэння, творчыя адносіны да працы і прафесійныя арыенцыры.

Пры падрыхтоўцы да практыкі яе кіраўнік звяртае ўвагу студэнтаў на варыятыўнасць метадаў выкладання, дынамізм кожнага занятку. Студэнты адкрываюць для сябе многія метадычныя прыёмы, вучацца комплекснаму выкарыстанню тэхнічных сродкаў навучання і сродкаў дэманстрацыйнага эксперыменту. Эфект ад такой практыкі значны. Студэнты выпрацоўваюць у сябе крытычныя адносіны да палажэнняў, якія раней не выклікалі ніякіх заўваг. Крытычны склад мыслення распаўсюджваецца і на лекцыі, якія яны слухаюць, звяртаючы пры гэтым увагу на методыку правядзення лекцыі, а не толькі на іх змест. Гэта, канешне, абумоўлівае вялікую адказнасць выкладчыкаў. Лекцыі, практычныя заняткі, семінарскія заняткі павінны несці адбітак узору і заўсёды адпавядаць тым метадычным прынцыпам, якія студэнты выкарыстоўваюць у час педпрактыкі.

Нашы практыканты праводзяць пазакласныя заняткі з вучнямі сярэдніх школ, якіх цікавяць праблемы фізікі. Гэтыя заняткі праводзяцца ў асноўным ва універсітэцкім кабінёце методыкі выкладання фізікі і інфарматыкі. Для вучняў тут адкрываецца шмат новага. Для студэнтаў заняткі ў кабінёце методыкі—гэта перш за ўсё працоўныя абставіны, у

якіх праводзіцца ўся падрыхтоўка, рэпетыцыя. Працоўны настрой, фарміруемы такім чынам, дае студэнтам дадатковую ўпэўненасць у час працы з гасцямі. Трэба адзначыць, што госці ў час заняткаў адчуваюць сябе гаспадарамі. Справа ў тым, што арыентацыя на педагогічны кантакт студэнтаў і школьнікаў мае на ўвазе актыўную вучэбна-выхаваўчую работу з боку студэнтаў яшчэ да пачатку заняткаў. Студэнты, нават калі яны заклапочаны падрыхтоўкай да заняткаў, павінны ўважліва ставіцца да пытанняў сваіх вучняў, якія часцяком прыходзяць на заняткі задоўга да іх пачатку, што дазваляе будучым настаўнікам пацікавіцца поспехамі пачынаючых фізікаў, дапамагчы ім, калі трэба, у выкананні дамашняга задання, адказаць на пытанні, прапанаваць цікавы занятак ці гульню. Трэба абавязкова звяртацца да сваіх вучняў толькі па імёнах. У сваю чаргу практыкант павінен адрэкамендавацца вучням—усё гэта схіляе да нефармальнага кантакту, які трэба падтрымліваць на працягу ўсяго часу заняткаў.

«Урок» таксама павінен уключаць элемент незвычайнага, што значна павышае эфектыўнасць такіх заняткаў. Па традыцыйнай схеме настаўнік гаворыць, прыводзіць прыклады, растлумачвае, вучні слухаюць, робяць запісы, адказваюць на пытанні. Мы ж пры арганізацыі практыкі імкнемся да таго, каб вучань гаварыў як мага больш. Ён павінен адчуваць сябе ў цэнтры падзей, якія адбываюцца на ўроку, сам фармуляваць свае пытанні, выказваць гіпотэзы, правяраць іх, праскваць яшчэ не спраектаванае, фантазіраваць, займацца вынаходніцтвам. Па гэтай схеме настаўніку адводзіцца роля дырыжора, які кіруе аркестрам, але яго ніхто не чуе. Гэта вельмі складаная задача нават для настаўнікаў з вялікім вопытам, але ж яе здольны вырашыць разам з кіраўніком і практыканты пасля правядзення дакладнай падрыхтоўчай працы. Толькі пры гэтых умовах практыка студэнтаў пертвараецца ў актыўную педагогічную практыку, а яе ўздзеянне на прафесійнае станаўленне будучага настаўніка будзе вельмі спрыяльнае.

Закончваецца кожны этап падпрактыкі напісаннем кароткай справаздачы. У справаздачы студэнты выказваюць свае адносіны да практыкі, адзначаюць яе станоўчыя і негатыўныя бакі. Справаздачы мы разглядаем як элемент зваротнай сувязі, які дазваляе ўдасканалваць нашу працу. Акрамя таго, многія студэнты выступаюць са сваімі справаздачамі на штогодніх студэнцкіх канферэнцыях.

На заканчэнне паспрабуем падсумаваць некаторыя назіранні аб спосабах і шляхах павышэння эфектыўнасці педагогічнай практыкі.

Упершыню даследаваныя арганізацыйныя, метадычныя і псіхалага-педагогічныя аспекты бесперапыннай педагогічнай практыкі студэнтаў малодшых курсаў універсітэта дазваляюць сцвярджаць, што яна адыгрывае выключную ролю ў прафесійным станаўленні спецыяліста.

Практыка студэнтаў малодшых курсаў навучае іх асновам педагогічных зносін з вучнямі. Яна павінна быць актыўнай і пачынацца ў другім-трэцім семестры.

Эксперыментальнае правядзенне актыўнай практыкі да пачатку навучання студэнтамі сістэматычных курсаў метадыка-педагогічных дысцыплін дала станоўчыя вынікі. Педагогічная практыка магчыма пры ўмове кваліфікаванага кіраўніцтва ёю.

Педагогічная практыка—аснова прапедэўтычных педагогічных ведаў, матыў дзеля паглыблення і свядомага вывучэння педагогічных дысцыплін. Эфектыўнасць падпрактыкі залежыць ад якасці арганізацыі самастойнай работы студэнтаў. Перш за ўсё на кожным факультэце павінны быць створаны ўмовы для такой работы (кабінет, абсталяваны тэхнічнымі сродкамі; бібліятэчка метадыка-педагогічнай літаратуры; магчымасць своечасова атрымаць кваліфікаваную кансультацыю, правесці вучэбны дослед).

Этапамі правядзення падпрактыкі на малодшых курсах з'яўляюцца наступныя:

- атрыманне задання (мэты, задачы практыкі, яе структура);
- вывучэнне літаратуры па педагогіцы, псіхалогіі, метадыцы выкладання прадмета, ТСН, неабходных для правядзення канкрэтнага занятку;
- састаўленне плана будучага занятку, падбор і выбрабленне неабходнага дыдактычнага матэрыялу;

- наведванне заняткаў, удзел у іх аналізе;
- рэпетыцыя занятку, яго карэктыроўка;
- правядзенне занятку са школьнікамі, аналіз яго;
- напісанне справаздачы, удзел у выніковай канферэнцыі студэнтаў.

Педпрактыка заўсёды павінна ўлічваць інтарэсы ўсіх бакоў, якія ў ёй удзельнічаюць.

Практыка студэнтаў—адзін з відаў прафарыентацыйнай працы, сродак фарміравання светапогляду вучняў. Любы ўрок павінен быць цікавы для вучняў. Паспех магчымы толькі на шляхах педагогікі супрацоўніцтва.

Абавязковым кампанентам падрыхтоўкі студэнтаў да ўрока павінна быць рэпетыцыя. Роля кіраўніка тут выключная. Студэнты звычайна арыентуюцца на рэпрадуктыўны характар вядзення ўрока, да гэтага яны прызвычаены, гэтаму іх вучылі ў школе, ВНУ, да гэтага яны гатовы. Значна складаней навучыць студэнтаў праблемнаму вядзенню заняткаў.

В. М. ГАЛАЙ, Н. К. ЗУБОУСКАЯ

АБ НАВУЧАННІ ТРАНСФАРМАЦЫЯМ ПЕРАКЛАДУ

Цяжка пераацаніць значэнне перакладу ў навучанні замежнай мове. Пераклад з адной мовы на іншую прадугледжвае як правільнае разуменне арыгінала, так і адшуканне адпаведнасцей паміж элементамі дзвюх моваў. Пры гэтым камунікатыўная раўнацэннасць разумеецца як такая якасць тэкстаперакладу, якая дазваляе яму выступаць у працэсе зносінаў носбітаў розных моваў у якасці паўнапраўнай замены зыходнага тэксту ў сферы дзеяння мовы перакладу. Камунікатыўная эквівалентнасць новага тэксту ў адносінах да арыгінала забяспечваецца выкананнем наступных важных патрабаванняў: зыходны і канчатковы тэксты павінны быць раўнацэннымі па сэнсу, што азначае недапушчальнасць адвольнага апушчэння ці дабаўлення інфармацыі; абодва тэксты павінны максімальна, наколькі дазваляе падабенства моваў, збліжацца па форме да выказвання думак; тэксты павінны быць супастаўлены па аб'ёму.

Выкананне зазначаных патрабаванняў да тэксту перакладу часта звязана з пераадоленнем цяжкасцей, шмат у чым абумоўленых устанаўленнем эквівалентных суадносін.

Паняццем эквівалентнасць у параўнальнай лінгвістыцы абазначаецца, як правіла, супадзенне адзінак дзвюх ці больш моваў у іх значэнні, дакладней, тоеснасць у значэннях, замацаваных у сістэмах моваў, якія супастаўляюцца.

Асноўная роля ў вызначэнні міжмоўнай эквівалентнасці належыць лексіцы. Невыпадкова найбольш распаўсюджаным спосабам супастаўлення моваў з'яўляецца двухмоўная лексікаграфія. Аднак з прычыны свайго прызначэння і сваёй прыроды двухмоўныя слоўнікі не ўлічваюць і не могуць ўлічыць чыста маўленчыя, кантэкстуальныя адпаведнасці. Акрамя таго, тоеснасць моўных значэнняў звычайна не азначае іх поўнай ідэнтычнасці. Наадварот, у большасці выпадкаў у значэннях супастаўленых моўных з'яў назіраецца толькі частковая ідэнтычнасць, якая, аднак, не вынікае з адрозненняў у адлюстраванні рэчаіснасці, а засноўваецца на разнастайных магчымасцях моўнага ўвасаблення ідэнтычных дэнатаў. Да такіх адрозненняў можна аднесці і розную матываванасць значэнняў слоў, і спецыялізаванасць абазначэння прадметаў і з'яў, і адвольнасць моўных знакаў, і праблему спалучальнасці слоў. Паколькі ў кожнай мове існуюць свае заканамернасці спалучальнасці моўных адзінак, узнікаюць і пэўныя адрозненні ў структуры намінацыі. З прычыны лінейнага характару выказвання правілы спалучальнасці слоў з'яўляюцца важным крытэрыем выяўлення эквівалентнасці.

Такім чынам, кожная мова кадыфікуе прадметы і сітуацыі рэчаіснасці па-свойму і можа пры намінацыі аб'ектаў выбіраць і асвятляць іх разнастайныя аспекты. Таму выкладчык павінен спецыяльнымі заданнямі і практыкаваннямі выпрацаваць у студэнтаў правільнае паняцце пра эквівалентнасць моўных сродкаў, а таксама прыёмы, з дапамогай якіх дасягаецца адэкватнасць перакладу.